

**การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ปกปักรักษพันธุกรรมพืช
อพ.สธ. อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เขื่อนรัชชประภา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
Survey of Local Wisdom in the Plant Genetic
Conservation Project under The Royal Initiative
of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn
(RSPG) at the Rajjaprabha Dam, Electricity Generating
Authority of Thailand**

**อุมาพร มุณีแนม* และ พงศ์บวร สุวรรณรัฐโชติ
Umaporn Muneenam* and Pongbaworn Suwannattachote**

ABSTRACT

The study was conducted as part of the Plant Genetic Conservation Project under the Royal Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn (RSPG) and surveyed local wisdom relevant to the Plant Genetic Protection Area of RSPG at the Rajjaprabha Dam, Surat Thani province. The mixed study used: documentary analysis, semi-directive interviews with 11 local villagers who were selected by snowball sampling, and questionnaires were used to survey the local wisdom of 309 representatives of 1,576 households from 5 villages in the Chiewlan Village district municipality. The respondents were selected by stratified and convenience sampling. Finally, a field survey was conducted using a global positioning system to record and count seven plants along five routes in the Plant Genetic Protection Area of RSPG. The seven plants were: wild banana (*Musa acuminata* Colla), *Barringtonia acutangula* (L.) Gaertn., *Hopea odorata* Roxb., *Achasma macrocheilos* Griff., *Gnetum gnemon*, *Calamus longisetus* Griff., and *Korthalsia scortechinii* Becc. The collected data were analyzed using qualitative and quantitative methods, and triangulation was used with

---

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90112
Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Hat Yai, Songkhla 90112, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: umaporn.m@psu.ac.th

all the collected data to prove the reliability and to find relationships. The results were then interpreted. The study found that the local wisdom in the study area could be sorted into five types: cultural wisdom, wisdom on Thai medicine, wisdom on living with nature, wisdom on local funds and local businesses, and local wisdom on natural resources and environmental conservation. The research results also showed that some aspects of local wisdom are now fading from the memories and practices of the present generation. Consequently, action should be taken to preserve local wisdom for as long as possible.

Keywords: local wisdom, Plant Genetic Protection Area of RSPG, Rajjaprabha Dam, Surat Thani

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) และเพื่อศึกษาสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกี่ยวเนื่องในพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้วิธีการศึกษา 4 วิธีคือ การวิเคราะห์เอกสารต่างๆ การสัมภาษณ์ กิ่งชี้ นำกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการซักตัวอย่างแบบลูกโซ่จำนวน 11 คน การใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจกับตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลบ้านเข็วหลานจำนวน 5 หมู่บ้าน ซักตัวอย่างแบบเป็นสัดส่วน และวิธีการซักตัวอย่างแบบง่าย จำนวน 309 ครัวเรือน จากครัวเรือนทั้งหมด 1,576 ครัวเรือน และการสำรวจพันธุกรรมในเขตปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ใน 5 เส้นทาง สำหรับพืชพันธุ์ 7 ชนิด อันได้แก่ ก้อยป่า จิก ตะเคียน ปูด ผักเหมียง หวาย กำพวน หวายเดา ประกอบกับการบันทึกจุดพิกัดพร้อมทั้งนับจำนวนพืชพันธุ์ หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า วิเคราะห์ความเชื่อมโยง การตีความ การเรียบเรียง และเสนอผลสรุปของสิ่งที่ได้ค้นพบผลการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ประกอบด้วยภูมิปัญญา 5 ประเภทคือ ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้าน

กองทุนและธุรกิจชุมชน และภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ภูมิปัญญาบางส่วนเริ่มเลือนหายไปจากคนยุคปัจจุบันจึงควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาให้คงอยู่ตราบนานเท่าที่จะเป็นไปได้

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา สุราษฎร์ธานี

บทนำ

พื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภาของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ครอบคลุมพื้นที่ 1,493 ไร่ เป็นพื้นที่วิจัยหนึ่งที่มีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ตระหนักถึงความสำคัญเนื่องจากมีภูมิประเทศแบบป่าเขตร้อนที่ประกอบด้วยป่าดิบและป่าผลัดใบ (จ๊ก, 2543) และมีภูมิอากาศร้อนชื้น เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในร้อยละ 2 ของพื้นดินบนโลก ที่เป็นแหล่งต้นกำเนิดสำคัญในการผลิตอาหารในระดับสูง (high net primary productivity) และยังเป็นแหล่งของความหลากหลายทางชีวภาพทางพืชและสัตว์ (high species richness) สูงถึงเกือบครึ่งหนึ่งในสายพันธุ์ที่มนุษย์รู้จัก รวมไปถึงการเป็นแหล่งยารักษาโรค (Miller & Spoolman, 2010) แหล่งอาหาร การทำหน้าที่ทางระบบนิเวศ ความสวยงาม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่นในประเทศอินโดนีเซีย ปาปัวนิวกินี เม็กซิโก จีน บราซิล สหรัฐอเมริกา และฟิลิปปินส์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่ควรระวัง (biodiversity hot spot) ที่

เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ต่างๆเนื่องจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า และการรุกรานของพันธุ์พืช และสัตว์จากต่างถิ่น (Cunningham & Cunningham, 2008) ดังนั้น บททวจวิจัยชิ้นนี้จึงได้นำเสนอผลการศึกษาคำรวจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ปกปักพันธุ์กรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้ทราบว่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องใดบ้าง ทั้งในเชิงความหลากหลายทางชีวภาพ และทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่สนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในพื้นที่ปกปักพันธุ์กรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา การไฟฟ้าฝ้ายผลิตแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การตรวจเอกสาร

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และความจัดเจนของประชาชนหรือชุมชนในพื้นที่หนึ่งๆ และมีความหมายครอบคลุมทรัพยากรความรู้ หรือทรัพยากรบุคคล (ประสาธ, 2546) ได้แก่ พราน คนทรง และหมอพื้นบ้าน (Centre for Traditional Knowledge, 1997 อ้างใน Burdge, 2004, 121) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในความหมายนี้จึงขึ้นกับสมาชิกในชุมชน เพศ อายุ สถานภาพทางสังคม ความสามารถ และผู้เชี่ยวชาญที่บุคคลเหล่านี้ได้รับการปลูกฝังหยั่งรากลึกจากอดีต ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นการสั่งสมอย่างต่อเนื่อง และถูกสร้างโดยประสบการณ์ของบุคคลรุ่นก่อนๆ และมีการปรับปรุงไปตามเทคโนโลยีและเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เช่น เดิมภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษผ่านภาษาพื้นเมือง คัมภีร์พื้นบ้าน การร่วมปฏิบัติกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทรงความรู้ ประสบการณ์ตรง และการคิดค้นร่วมสมัย ปัจจุบันอาจมีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากเดิม เช่น

การถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษา การเชิญผู้เชี่ยวชาญจากในประเทศและต่างประเทศมาให้ความรู้ ซึ่งอาจส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน หรือรื้อฟื้นภูมิปัญญาให้เข้ากับเงื่อนไขตามแต่ละยุคสมัย รวมไปถึงการสูญสลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เช่นกัน (สยามล และ กฤษณา, 2541) จากความหมายดังกล่าวจึงได้นำมากำหนดเป็นรูปแบบวิธีการดำเนินงานวิจัยชิ้นนี้ที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสังเกต และการสืบเสาะหาทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวเนื่องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบริเวณพื้นที่ปกปักพันธุ์กรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภาการไฟฟ้าฝ้ายผลิตแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจะจำแนกกว้างๆ และชัดเจนที่สุดคือ ภูมิปัญญาเชิงนามธรรม เช่น ระบบคุณค่า ค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ ศาสนา การแก้ไขปัญหาและการปรับตัว เป็นต้น และภูมิปัญญาในเชิงรูปธรรม เช่น การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี ประเพณี การเกษตร อุตสาหกรรม ภาษาและวัฒนธรรม กองทุนและธุรกิจชุมชน เป็นต้น (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2545; ปราณี และ สุภาพร, 2547) ดังนั้น ในบททวจวิจัยชิ้นนี้ จะจัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษาคำรวจได้ตามกรอบ และขอบเขตของประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลักษณะดังกล่าวว่าจะสามารถจัดหมวดหมู่หรือประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ตามรูปแบบใดแล้วนำมาจัดกลุ่มเป็นหัวข้อต่างๆ ดังที่นำเสนอในการวิจัยต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 18 เดือนในพ.ศ. 2553-2554 โดยใช้วิธีผสมผสานการศึกษา 4 วิธี โดยเฉพาะในวิธี 2-4 เป็นระเบียบวิธีการศึกษาภูมิปัญญาที่ Huntington (2000, อ้างใน Martin, Roy, Diemont

และ Ferguson, 2010) ให้ความเห็นว่าเป็น 1 ใน 4 การศึกษาวิจัยปัญหาท้องถิ่นที่ควรจะมีการผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากที่สุด ได้แก่

1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ภูมิปัญญาต่างๆ ที่คล้ายคลึงกันและมีการบันทึกแล้ว รวมไปถึงแนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2) การสัมภาษณ์กึ่งชี้แนะ (semi-directive interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบกับการสังเกตการณ์ การบันทึกเสียงสนทนา การจดบันทึก ระหว่างสัมภาษณ์ การบันทึกภาพนิ่ง และบันทึกภาพเคลื่อนไหว ชักตัวอย่างแบบลูกโซ่จากผู้ที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 11 คน ที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอบ้านคาขุนและอำเภอนม ซึ่งเป็นบริเวณรอบๆ พื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3) การใช้แบบสอบถาม ที่พัฒนาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กึ่งชี้แนะ และการนำเสนอความก้าวหน้าด้านพันธุกรรม จากงานวิจัยชิ้นอื่นๆ อีก 34 โครงการที่อยู่ภายใต้โครงการชุดเดียวกัน ของนักวิจัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นกับตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ที่บ้านในขณะที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเก็บแบบสอบถามของ 5 หมู่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเขวหลาน ใช้วิธีการชักตัวอย่างแบบเป็นสัดส่วน และวิธีการชักตัวอย่างแบบง่าย ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 309 ครัวเรือน จากจำนวนทั้งหมด 1,576 ครัวเรือน และ

4) การสำรวจพันธุกรรมพืชจำนวน 7 ชนิด ใน 5 เส้นทาง ของเขตปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ไม่ซ้ำซ้อนกับงานวิจัยชิ้นอื่นๆ ภายใต้โครงการวิจัยชุดเดียวกัน ได้แก่ กล้วยป่า จิก ตะเคียน ปูด ผักเหมียง หวาย กำพวน หวายเดา ระหว่างการสำรวจมีการบันทึกจุดพิกัด และนับจำนวนพืชพันธุ์

หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มา

วิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจาก 4 แหล่งดังกล่าวด้วยวิธีการแบบสามเส้า วิเคราะห์หาความเชื่อมโยง การตีความ การเรียบเรียง และเสนอผลสรุปของสิ่งที่ได้ค้นพบ

ผลการวิจัยและอภิปราย

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบ แสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่นๆ และถิ่นที่อยู่อย่างแยกไม่ออก และอาจแบ่งประเภทเป็นภูมิปัญญาที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นตามความสัมพันธ์ของสามสิ่งดังกล่าวข้างต้น ในสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปต่างๆ กัน คือ ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในถิ่นที่อยู่ของมนุษย์เป็นหลัก ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นถิ่นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นหลัก หรือในถิ่นที่อยู่ของป่าในกรณีนี้ และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์สร้างสรรค์ หรือประยุกต์สิ่งมีชีวิตอื่นๆ มาอยู่ในถิ่นที่อยู่ใหม่ (ดูภาพที่ 1)

สำหรับบทความวิจัยชิ้นนี้ สรุปผลการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้นเป็น 5 ประเภทหลักๆ คือ ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนและภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาการปรุงอาหารจากผักพื้นบ้านสมุนไพรท้องถิ่น

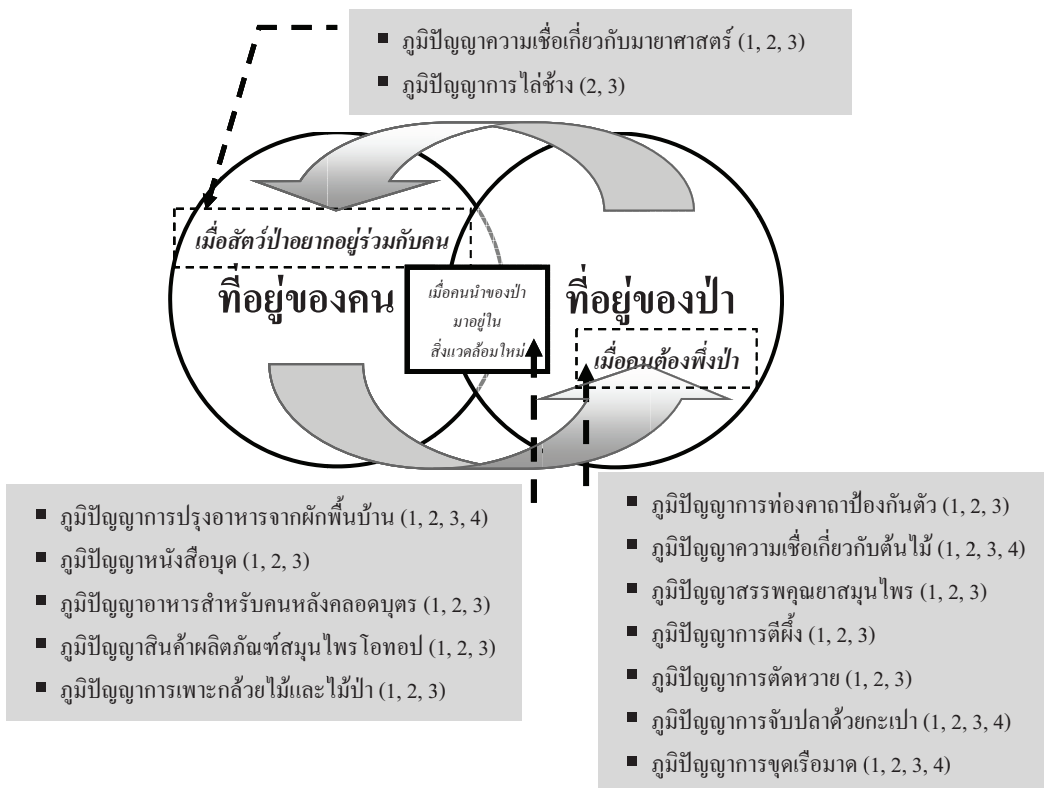
จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรุงผักพื้นบ้านสมุนไพรท้องถิ่นเป็นอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ ผักเหมียง กล้วยป่า และจิก ด้วยการลวกกับน้ำเปล่าหรือกะทิ แล้วจิ้มกินกับน้ำพริก ผลการสำรวจพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ.พบว่า พืชพันธุ์ทั้ง 3 ชนิดมีการกระจายใน 5 เส้นทาง คือ ต้นจิก มีการสำรวจพบทั้ง 5 เส้นทาง ที่มีจำนวนตั้งแต่

1-5 ต้นขึ้นไป แต่ไม่เกิน 10 ต้น ผักเหมียงมีการสำรวจพบน้อยมาก เป็นจำนวนไม่เกิน 10 ต้น และสำรวจพบเฉพาะในเส้นทางที่ 1 เท่านั้น และกล้วยป่าก็สำรวจพบในเกือบทุกเส้นทาง ยกเว้นเส้นทางที่ 2 มีจำนวนตั้งแต่ 1-มากกว่า 20 ต้นขึ้นไป แต่ไม่เกิน 50 ต้น สำหรับผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนท้องถิ่นชอบรับประทานพืชผักทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวเป็นประจำเกือบทุกวัน กล่าวคือ ผักเหมียงร้อยละ 50.8 ยอดจิกร้อยละ 31.7 และกล้วยป่าร้อยละ 29.1 สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่รับประทานผักพื้นบ้าน 3 ชนิดดังกล่าวข้างต้น ให้เหตุผลว่าวัฒนธรรมการกินขัดกับความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับ

ยอดจิก หรือต้นมุจลินท์ ซึ่งเป็นที่มาของพระนาคปรก (ชวลิต และ สุดาวดี, 2542) การไม่รู้จักรสรสพคุณผักพื้นบ้าน การไม่ชอบในรสชาติ เช่น ยอดจิกมีรสฝาดหรือกล้วยป่ามีเมล็ดมาก อุปสรรคในการหากิน เช่น การไม่มีเวลา ต้องเข้าไปหาในป่า หายาก หรืออีกจะมีมากเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น และอุปสรรคส่วนบุคคล เช่น คนแก่ไม่มีฟันให้เคี้ยว หรือคนที่ฟันไม่ดีทำให้เคี้ยวยาก

ภูมิปัญญาอากาศป้องกันตัว

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความเชื่อในเรื่องของอากาศป้องกันตัว อันได้แก่ คากาให้ปลอดภัย เวลาเจอสัตว์ร้ายในป่า เช่น งู ช้าง เสือ ทาก

ภาพที่ 1 ความคิดรวบยอดของภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานวิจัยนี้

หมายเหตุ: หมายเลขในภาพมีความหมายผลการศึกษาภูมิปัญญาที่ได้ด้วยวิธีการต่างๆ คือ 1 หมายถึง การศึกษาด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสาร 2 หมายถึง การศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 3 หมายถึง การใช้แบบสอบถาม และ 4 หมายถึง การสำรวจพันธุกรรมพืช

และควาย คาถาพรางตัว ซึ่งจะใช้ท่องตอนเดินทาง เพื่อที่จะได้ไม่มีใครเห็น และคาถาชายชาติตรี อยู่ยงคงกระพัน ที่ใช้ควบคู่กับว่านจักรพรรดิที่พกติดตัว ส่วนผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ปัจจุบันประชาชนที่ยังคงท่องคาถาดังกล่าว ได้มีจำนวนน้อยมาก ได้แก่ การท่องคาถาให้ตนเองปลอดภัยมีร้อยละ 13.6 คาถาพรางตัวร้อยละ 2.6 และคาถาอยู่ยงคงกระพันร้อยละ 3.2 ทั้งนี้ เหตุผลของการไม่ได้ท่องคาถาดังกล่าว คือ ความไม่เชื่อ ความไม่รู้คาถา จึงท่องไม่ได้ ท่องไม่เป็น ความไม่สนใจ การมีสิ่งของอย่างอื่นทดแทน ได้แก่ การท่องคาถาเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น เช่น คาถาชินบัญชร หรือแม้กระทั่งคาถาที่ท่องมีลักษณะการท่องไม่เหมือนกัน การมีพระเครื่องเป็นเครื่องป้องกัน การนับถือพระพุทธศาสนาเพื่อให้จิตใจอบอุ่น การสวดมนต์แทนการท่องคาถา เป็นต้น

ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ที่ว่า ต้นไม้ต่างๆ มีสัตว์ผีเทวดาสงู อยู่ รวมทั้งบริเวณห้วย หนอง คลองต่างๆ ดังนั้น เวลาเดินป่าจึงต้องมีกรขอขมาเมื่อเวลาขออนอน รวมไปถึงการที่ชาวบ้านจะบวงสรวง บนบานศาลกล่าวกับต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น การบนบานศาลกล่าวในการขอเลขเด็ด ขอโชคขอลา การขอให้มีความสุข ความเจริญ เช่น จากต้นตะเคียน ทั้งนี้ ในพิธีกรรมดังกล่าวจะมีการนำผ้าแดง ด้ายขาว และหมากมาผูกไว้กับต้นไม้ ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนจำนวนน้อย (9.1 %) ที่มีการบนบานศาลกล่าวกับต้นไม้ ในระยะเวลา 1 ปี ที่ผ่านมา และประชาชนจำนวนน้อยร้อยละ 1 มีการบนบานศาลกล่าวในระยะเวลา 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าวกับต้นไม้ลดลง และมีตัวแทนในการบนบานศาลกล่าวเป็นสิ่งอื่น เช่น ศาลพระภูมิ พระสงฆ์ หรือสิ่งทีประชาชนแต่ละคนนับถือเป็น

อย่างอื่น ความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองมากขึ้นกว่าจะไปพึ่งพาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่น ประชาชนบางส่วนไม่มีข้อโต้แย้ง หรือไม่แน่ใจถึงความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว แต่ประชาชนบางส่วนยังมีความเชื่ออยู่ แต่ก็ไม่มีกรปฏิบัติและไม่กล้าลงทุนในความเชื่อดังกล่าว บางส่วนก็ไม่เคยรับรู้หรือได้รับการถ่ายทอดในเรื่องดังกล่าวมาก่อนเลย เช่น ไม่รู้ว่าจะต้องไปบนบานกับต้นไม้อะไร การบนบานมีเงื่อนไขอย่างไรบ้าง และมักจะบนบานศาลกล่าวในยามฉุกเฉินหรือยามจำเป็นที่เกิดขึ้นนานๆ ครั้งเท่านั้น

ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับมายาศาสตร์ในการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน

จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาเกี่ยวกับมายาศาสตร์ในการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินแก่คนในชุมชน ได้แก่ การทำอุบาท ซึ่งจะทำเมื่ออยู่บ้าน หรือฝั่งสร้างรังในบ้าน การยกปลวก ทำเมื่อเกิดมีปลวกขึ้นมากัดขวางในบริเวณบ้าน ผู้ทำพิธีก็จะยกปลวกไปไว้บริเวณอื่น ไม่ให้กัดขวางเจ้าของบ้าน ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีการทำอุบาทและยกปลวก ในสัดส่วนสูงที่สุดร้อยละ 17.8 และร้อยละ 18.4 ในระยะเวลา 1 ปี ที่ผ่านมาตามลำดับ ทั้งนี้ การทำอุบาท และการยกปลวก มักจะเกิดขึ้นนานๆ ครั้งเท่านั้น นอกจากนี้ ประชาชนส่วนหนึ่งก็ไม่รู้ว่ามีพิธีกรรมดังกล่าว และบางส่วนไม่เชื่อ บางส่วนก็ดำเนินการไล่สัตว์ร้ายนี้ออกไปจากบ้านของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งหมอไสยศาสตร์ รวมไปถึงการขัดกับความเชื่ออื่นๆ เช่น การยกปลวกหมายถึงการยกเจ้าที่ชนิดหนึ่งออกไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย

ภูมิปัญญาหนังสือบุด

จากการศึกษาพบว่า มีการถ่ายทอดสรรพคุณยาสมุนไพรไทยต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่นด้วยการบันทึกลงในหนังสือบุด ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนที่อ่านหนังสือบุดได้มีเหลือน้อยมาก

แล้ว กล่าวคือ มีเพียงร้อยละ 7.1 ที่ได้อ่านหนังสือ บุคในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา และประชาชนจำนวน น้อยที่สุด (0.3 %) ยังคงอ่านหนังสือบุคได้ ที่เป็น เช่นนี้เนื่องจาก ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้จึงไม่ สามารถอ่านหนังสือบุคได้ บางส่วนไม่สนใจการอ่าน รวมถึงการที่ประชาชนบางส่วนคิดว่าหนังสือบุคเป็น หนังสือลักษณะเฉพาะตัวที่ต้องมีครู ดังนั้น จึงยาก สำหรับคนทั่วไปที่ที่จะสามารถจะอ่านได้ บางส่วนกล่าวว่า ปัจจุบันมียาแผนปัจจุบันแล้วจึงไม่มีความจำเป็นที่จะ ต้องไปหาตำรายาจากหนังสือบุคดั้งสมัยโบราณ

ภูมิปัญญาสรรพคุณยาสมุนไพร

จากการสัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่นด้วยกร ใช้แบบสอบถามพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่จำนวน ร้อยละ 18.4 ยังคงรับประทานยาสมุนไพรทุกวัน และ จำนวนร้อยละ 2.9 ซึ่งเป็นจำนวนน้อยที่สุดมีการ รับประทานในระยะเวลา 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา ทั้งนี้ ลักษณะการรับประทานก็แตกต่างกันไป กล่าวคือ ยาบางชนิดก็ต้องรับประทานทุกวัน ในขณะที่ชนิดอื่นๆ จะรับประทานเมื่อเจ็บป่วยเท่านั้น สำหรับผู้ที่ตอบว่า ไม่รับประทานยาสมุนไพร ก็ให้เหตุผลว่า ไม่รู้และ ไม่เชื่อในสรรพคุณของยาสมุนไพร มีการรับประทาน สิ่งอื่นทดแทน เช่น ยาแผนปัจจุบัน พืชผักสมุนไพร พื้นบ้าน (รับประทานเป็นอาหารไม่ใช่ยา) หรือการ ไม่เจ็บป่วย จึงไม่มีความจำเป็นต้องรับประทานยา สมุนไพร และไม่ชอบในรสชาติ รวมไปถึงขั้นตอนของ การปรุงยาที่ยุ่งยาก ซึ่งทำให้ประชาชนไม่รับประทาน ยาสมุนไพร

ภูมิปัญญาอาหารสำหรับคนหลังคลอดบุตร

จากการศึกษาพบว่า ก่อนการพัฒนาบริเวณ พื้นที่โดยรอบเขื่อนรัชชประภาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2527 ประชาชนท้องถิ่นมีความยากลำบากในการคมนาคม ดังนั้น การคลอดบุตรจึงต้องพึ่งพาหมอตำแย ที่มีภูมิ ปัญญาอาหารสำหรับแม่หลังคลอดที่ควรหรือไม่ควร รับประทาน เช่น มารดาควรรับประทานยอดจิก ซึ่ง เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมพืชในพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. เขื่อนรัชชประภา และยังเป็นที่ยอมรับในการ

รับประทานของประชาชนในท้องถิ่น รวมไปถึงมี การพบยอดจิกอยู่ในทั้ง 5 เส้นทางในพื้นที่ปกปัก พันธุกรรมพืช อพ.สธ. สำหรับผลจากการสัมภาษณ์ ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ (35.3 %) เคยมีประสบการณ์ในการคลอดกับหมอตำแยใน ระยะเวลาที่ผ่านมามากกว่า 3 ปีขึ้นไป และจำนวน น้อยมาก (1.0 %) ซึ่งเป็นจำนวนน้อยที่สุด ที่ยังคงมี ความรู้เรื่องภูมิปัญญาในการคลอดกับหมอตำแยอยู่ จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้า ทางการแพทย์ รวมถึงภาวะการไม่มีบุตร และการไม่รู้ ว่ามีหมอตำแยอยู่ในบริเวณพื้นที่ของตน หรือการ เข้าใจว่าปัจจุบันไม่มีหมอตำแยแล้ว ทำให้ประชาชน นิยมทำคลอดกับแพทย์แผนปัจจุบันมากกว่า

ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ภูมิปัญญาการไล่ช้าง

ปัจจุบันพบว่า มีช้างเดินหาแหล่งน้ำและอาหาร ด้วยกรพบมูลช้างในบริเวณพื้นที่ศึกษา อย่างไรก็ตาม ช้างกับการทำเกษตรของประชาชนท้องถิ่นมักไม่ สมพวงกันนัก เนื่องจาก ช้างอาจจะเข้ามากิน และ ทำลายพืชผลทางการเกษตร ประกอบกับประชาชน ท้องถิ่นก็ไม่กล้าที่จะเผชิญหน้าในการต่อสู้กับช้าง ดังนั้น ประชาชนท้องถิ่นในพื้นที่ดังกล่าวบางส่วนจึง มีภูมิปัญญาในการไล่ช้างเป็นขั้นตอนดังนี้ คือ การ เตือนภัย ด้วยการใส่ “เกราะ” “กรับ” และ “ตุ๊ด” การ ไล่ช้าง อาจมีหลายวิธีตามวิวัฒนาการของเทคโนโลยี เช่น เดิมอาจมีการไล่ช้างด้วยการใช้ปืนแก๊ส การก่อไฟ และอาวุธชนิดอื่นๆ ที่ร้ายแรงขึ้น การหนี ใช้เมื่อวิธีการ ดังกล่าวข้างต้นใช้ไม่ได้ผล เกิดเหตุการณ์จวนตัว ประชาชนจึงต้องวิ่งหนีไปหลบตามภู พอนของต้นไม้ การปีน ไปอยู่ที่สูงบนต้นไม้ ด้วยวิธีการดังกล่าวจะทำให้ ช้างหนีไปได้ และลดความเสียหายของพืชผล ทางการเกษตรได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญา ดังกล่าวหลงเหลือสู่คนยุคปัจจุบันไม่มากนัก ผลจากการ สัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนจำนวน น้อย (5.8 %) ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวและเคย

ไล่ช้างมานานแล้วกล่าวคือกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันประชาชนอาศัยอยู่นอกพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. จึงไม่จำเป็นต้องมีความรู้ในการไล่ช้าง เนื่องจากช้างไม่ได้เข้ามารบกวนพืชผลทางการเกษตรในพื้นที่ของประชาชนดังกล่าว แต่มักจะเดินหาแหล่งน้ำและหาอาหารภายในเขตพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ภูมิปัญญาการตีผึ้ง

ภูมิปัญญาในการตีผึ้ง จะทำในเวลาค่ำ ช่วงคืนเดือนมืด ประมาณเดือน 3-5 ซึ่งหมายถึงเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน การตีผึ้งแต่ละครั้ง จะทำด้วยกันประมาณ 4-5 คน แต่คนที่ปีนขึ้นไปตีผึ้งจะมีแค่คนเดียว ส่วนคนอื่นๆ ที่เหลือจะเป็นผู้ช่วยในการเตรียมอุปกรณ์ และคอยจัดการอยู่ข้างล่าง การตีผึ้งจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 15.00 น.-06.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ระหว่างการตีผึ้งก็ห้ามยิงปืนหรือส่งเสียงดัง เนื่องจากผู้ตีผึ้งและผึ้งอาจจะตกใจตื่นได้และอาจทำให้ผู้ตีผึ้งพลัดตกลงมาจากต้นไม้ขณะตีผึ้ง นอกจากนี้ ผู้ประกอบอาชีพการตีผึ้งด้วยกันจะรู้ว่าต้นไม้ต้นใดมีใครเป็นผู้ตีผึ้งอยู่แล้วก็จะไม่ไปตีผึ้งซ้ำ แต่จะไปเลือกตีผึ้งที่ไม่มีใครทำอยู่ ซึ่งแสดงถึงลักษณะการจัดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอีกประการหนึ่งด้วย สำหรับผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนร้อยละ 9.1 ยังคงตีผึ้งในฤดูกาลที่ผ่านมา (ประมาณเดือนเมษายน 2553) และจำนวนมากที่สุด (16.8 %) เคยตีผึ้งในระยะมากกว่า 1 ปี ที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการตีผึ้งในพื้นที่อนุรักษ์เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย รวมทั้งพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ในกรณีนี้ด้วย ทำให้ประชาชนบางส่วนไม่นิยมตีผึ้งกันไปอีกต่อไป เนื่องจากเกรงกลัวอำนาจของกฎหมายบ้านเมืองที่ออกมาเพื่อจัดระเบียบนั่นเอง นอกจากนี้ยังรวมถึง การไม่มีความรู้ในการตีผึ้ง ความไม่นิยมในอาชีพการตีผึ้งเนื่องจากมีอุปสรรคมากรวมไปถึงอุปสรรคทางเพศในกรณีที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง

ภูมิปัญญาการตัดหวาย

จากการศึกษาพบภูมิปัญญาในการตัดหวาย เช่น

หวายหอม ซึ่งมีกลิ่นหอมและเป็นพันธุ์หวายที่มีราคาดีที่สุด ส่วนหวายกำพวน มีเส้นใหญ่ ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ การตัดหวายจะต้องรอให้เปลือกกล่อนก่อนจึงจะเก็บเกี่ยวได้ ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนร้อยละ 32.0 เคยตัดหวายในระยะเวลาที่ผ่านมามากกว่า 1 ปี และจำนวนน้อยมากในสัดส่วนที่เท่ากันคือร้อยละ 0.3 ได้ตัดหวายในช่วงระยะเวลา 1 วัน และ 1 เดือนที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการตัดหวายในพื้นที่อนุรักษ์ดังเช่นพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ในกรณีนี้เป็นสิ่งผิดกฎหมาย เช่นเดียวกับการตีผึ้ง รวมทั้งการไม่มีความรู้ในการตัดหวาย และอุปสรรคต่างๆ ของอาชีพการตัดหวาย เช่น การเดินทางไกลในป่า ดังนั้น การประกอบอาชีพนี้จึงไม่เป็นที่นิยมของประชาชนในปัจจุบันอีกต่อไป

ภูมิปัญญาการจับปลาด้วยกะเปา

กะเปา คือ เครื่องมือดักปลาชนิดมีเกล็ด เช่น ปลาเวียน ปลาแรด ที่อาศัยอยู่ในบริเวณน้ำลึกและเชี่ยว กะเปาทำจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ หวายกำพวน หวายยอดแดง ไม้ไผ่ ก้อนหิน และผลไม้ในท้องถิ่น เช่น เงาะ ที่นำมาผูกกับหวายเส้นเล็กใช้เป็นเหยื่อล่อปลา กะเปา ยังถือว่าเป็นภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง เนื่องจาก กะเปาใช้สำหรับดักปลาขนาดใหญ่เท่านั้น ดังนั้น ปลาขนาดเล็กจะสามารถหลุดรอดไปได้ แต่ในกรณีนี้ขอจัดกลุ่มภูมิปัญญาการจับปลาด้วยกะเปาอยู่ภายใต้กลุ่มภูมิปัญญาการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นหลัก ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ (11.0 %) ได้สานกะเปาในระยะเวลาที่ผ่านมามากกว่า 1 ปี และจำนวนน้อยมาก (0.3 %) สานกะเปาในช่วงระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมา ทั้งนี้ เนื่องจากการนำหวาย ซึ่งเป็นทรัพยากรอันสำคัญในการสานกะเปา ในพื้นที่อนุรักษ์ดังเช่นพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ. ในกรณีนี้เป็นสิ่งผิดกฎหมาย ประกอบกับหลังจากการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภา ประชาชนได้เปลี่ยนอาชีพไปทำสวนยาง ตามนโยบายการจัดสรรที่ดินให้ผู้อพยพไปยังส่วนต่างๆ

รอบเขื่อน จึงทำให้ไม่มีความจำเป็นในการถ่ายทอดความรู้ด้านการจับปลาด้วยกะเป่าอีกเลย สำหรับผลการสำรวจพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ.พบว่า พืชพันธุ์ของหวายกำพวนมีการกระจายใน 5 เส้นทาง ตั้งแต่เส้นทางที่ 1-5 จำนวน 1-มากกว่า 5 ต้น แต่ไม่เกิน 10 ต้นในแต่ละจุด

ภูมิปัญญาการขุดเรือมาด

ภูมิปัญญาในการขุดเรือมาด เกิดขึ้นเนื่องจากในสมัยก่อนพื้นที่ศึกษาไม่มีถนนตัดผ่าน ดังนั้น การคมนาคมของที่นี่คือการเดินทางทางน้ำ (คลองแสง) เท่านั้น เรือมาดจะขุดจากต้นไม้ทั้งต้นและไม่มีการเสริมไม้แผ่นขึ้นมา ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ตะเคียน การขุดเรือสามารถทำได้คนเดียวโดยทำในเวลาว่างจากการงานอื่นๆ สำหรับการเดินเรือจะใช้ไม้พาย หรือไม้ถ่อในแม่น้ำและลำธาร เช่นไม้ไผ่ ภูมิปัญญาในการขุดเรือดังกล่าวยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับการขุดเรือของชุมชนในประเทศเอสโตเนีย ซึ่งตั้งอยู่ในทวีปยุโรป ทางตอนใต้ของประเทศฟินแลนด์ ที่เรียกว่า “ฮับจา (Haabja)” (Lewis, 2010) และการขุดเรือของชาวเลกลุ่มมอแกน (พลาตซ์, 2546) ในประเทศไทย นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนจำนวนน้อย (4.9 %) เคยขุดเรือมาดในระยะมากกว่า 1 ปี ที่ผ่านมา ผลจากการสำรวจพื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช อพ.สธ.พบว่า มีต้นตะเคียนกระจายอยู่ใน 4 เส้นทางคือ 1, 2, 4 และ 5 จำนวนตั้งแต่ 1 ถึงมากกว่า 5 ต้นขึ้นไป แต่ไม่เกิน 12 ต้น พบพืชพันธุ์ของหวายเคา ซึ่งนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการชักรอกเรือขุด มีการกระจายในเส้นทางที่ 3 เท่านั้น และต้นปูด ซึ่งนำมาใช้ผสมกับดินเหนียว เพื่อควบคุมการไหม้ของไฟ หรือดับไฟ เพื่อไม่ให้ไฟติดเรือมาดจนเกินไป ในขั้นตอนของการเผาเรือเพื่อตัดเรือให้กางออก ในเส้นทาง 2-5 จำนวน 2 ถึงมากกว่า 20 ต้น แต่ไม่เกิน 50 ต้น ปัจจุบันการขุดเรือไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไปเนื่องจาก ผลิตภัณฑ์เรือสามารถหาซื้อได้ง่ายในรูปแบบอื่นๆ เช่น เรือค่อ และแพ การไม่มี

ความรู้ในการขุดเรือ รวมไปถึงไม้ตะเคียนซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการขุดเรือหาได้ยากในพื้นที่ทั่วไป นอกจากในเขตป่าไม้ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์แต่การตัดไม้เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย จึงทำให้ผู้ที่มีความรู้และภูมิปัญญาในการขุดเรือจึงค่อยๆ สูญหายไปด้วย

ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนในกรณีนี้ ได้แก่ การที่ชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อการปลูกผักพื้นบ้านสมุนไพรท้องถิ่นส่งขายยังตลาดเพื่อสุขภาพ และสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรโอท็อป ผลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนร้อยละ 3.2 ยังคงผลิตสินค้าสมุนไพรทุกวัน ประชาชนจำนวนน้อยที่สุด (0.6 %) ผลิตสินค้าสมุนไพรในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา สำหรับประชาชนบางส่วนที่ตอบว่าไม่ผลิตสินค้าสมุนไพรให้เหตุผลว่า ไม่มีความรู้ซื้อหาจากผู้ผลิตอื่น มีอุปสรรคต่างๆ ในการผลิต เช่น ไม่มีวัตถุดิบ ไม่สนใจและใช้สินค้าจากยาแผนปัจจุบันทดแทน เป็นต้น

ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนบางส่วน (25.6 %) นิยมเพาะปลูกกล้วยไม้และไม้ป่า และประชาชนจำนวนน้อยที่สุด (1.0 %) เพาะปลูกกล้วยไม้และไม้ป่าในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามพบว่า การนำกล้วยไม้ หรือไม้ป่ามาปลูกบริเวณบ้าน ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากถิ่นที่อยู่ในป่าทำให้ประสบปัญหาในการดูแลรักษาให้อยู่ได้นาน นอกจากนี้ ประชาชนบางส่วนไม่มีความรู้ในการเพาะปลูก จึงนิยมซื้อ หรือมีผู้อื่นนำมาให้ ประกอบกับการไม่ชอบดูแลรักษาที่ยุงยาก จึงปลูกต้นไม้ประเภทอื่นๆ แทน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตปกปักษ์ พันธุ์กรรมพืช อพ.สธ. เชื้อนรัชชประภา จังหวัด สุราษฎร์ธานี สรุปได้ว่ามีภูมิปัญญาที่หลากหลาย เกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูก การสั่งสมของผู้คนจากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ และความเชื่อของคนในชุมชนท้องถิ่น บางภูมิปัญญามีผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจแก่มนุษย์ เช่น พืชสมุนไพร บางภูมิปัญญาส่งผลประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการรักษาสมดุลระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม เช่น ภูมิปัญญาในการจับปลาด้วยกะเปาะ เมื่อเวลาผ่านไป มีการเปลี่ยนแปลงในความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การถ่ายทอดของภูมิปัญญาส่วนหนึ่งโดยเฉพาะภูมิปัญญาที่ให้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจยังคงเป็นที่นิยมและได้รับความสนใจ ในขณะที่ภูมิปัญญาอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีลักษณะเฉพาะถิ่นเริ่มเลือนหายไปจากชนรุ่นปัจจุบันขาดการส่งผ่านและการถ่ายทอด ไม่เป็นที่นิยมปฏิบัติในปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากหลายสาเหตุ องค์กรใด ภูมิปัญญาที่กำลังเลือนหายไปดังกล่าวควรมีการร่วมปรึกษาร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการถ่ายทอดเป็นมรดกแก่ชนรุ่นต่อไปได้ด้วยวิธีการสอดแทรกในหลักสูตรท้องถิ่นต่างๆ หรือวิธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ยังคงต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงที่มาและเป็นการอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวยังคงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง

จ๊กก์ แสงชัย. (2543). อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพกับประเทศไทย. *วารสารธรรมศาสตร์*, 26(1), 67–103.

ชวลิต ดาบแก้ว และ สุดาวดี เหมทานนท์. (2542). *พรรณไม้ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ประสาท เมืองเฉลิม. (2546). วิทยาศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารศูนย์บริการวิชาการ*, 11(1), 65–68.

ปราณี ไวกาบ และ สุภาพร คุณภักดิ์พันธุ์. (2547). *การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากลเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ชุมชนเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2546). *โลกของชาวมอแกน: มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สยามล ไกยรวงศ์ และ กฤษฎา บุญชัย. (2541). บทที่ 4 พัฒนาการการต่อสู้เรียกร้องภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทย, หน้า 85–118. ใน เจริญ คัมภีรภาพ, จักรกฤษณ์ ควรพจน์, วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, สยามล ไกยรวงศ์, กฤษฎา บุญชัย และ พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ (ทีมบรรณาธิการ). *สารัตถะแห่งสิทธิชุมชน: หลักการและความเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2545). *ภูมิปัญญาชาวใต้*. กรุงเทพฯ: เอมีเทรคดีง.

Burdge, R. J. (2004). Social SIA activities: Rapid rural appraisal, local and traditional knowledge, gender analysis, environmental justice and relocation, pp. 119–126. In R. J. Burdge (Ed.). *The concepts, process and methods of social impact assessment*. Wisconsin: Social Ecology Press. อ้างอิง Centre for Traditional Knowledge. (1997). *Guidelines for environmental assessments and traditional knowledge*. Ottawa, ON: CIDA.

Cunningham, W. P., & Cunningham, M. A. (2008). *Environmental science: A global concern* (10th ed.). New York: McGraw-Hill.

- Lewis, C. (2010). *Estonia's land of bogs (Soomaa) and beachside Pärnu*. Retrieved May 25, 2010 from <http://www.yourtravelchoice.org/2010/05/estonia%25E2%2580%2599s-land-of-bogs-soomaa-and-beachside-parnu/?tr=y&auid=6389890>.
- Martin, J. F., Roy, E. D., Diemont, S. A. W., & Ferguson, B. G. (2010). Traditional Ecological Knowledge (TEK): Ideas, Inspiration, and designs for ecological engineering. *Ecological Engineering*, 36(7), 839–849 cited H. Huntington. (2000). Using traditional ecological knowledge in science: Methods and applications. *Ecological Applications*, 10(2000), 1207–1274.
- Miller, G. T., & Spoolman, S. E. (2010). *Environmental science* (13th ed.). Belmont: Yolanda Cossio.
- Muangchaleom, P. (2003). Science studies and local knowledge. *Academic Service Center Journal*, 11(1), 65–68. [in Thai]
- Na Pompert, P. (2003). *Morgan world: View from folk knowledge on sea and coastal area* (Unpublished master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]
- Sangchai, J. (2000). Ecological biodiversity agreement and Thailand. *Thammasat Journal*, 26 (1), 67–103. [in Thai]
- The Institute for Southern Thai Studies. (2002). *Southerner local knowledge*. Bangkok: Emmy Trading. [in Thai]
- Waidaab, P., & Dussadeepleuthipan, S. (2004). *Research and network development of learning process on local knowledge and international knowledge for strengthening community economic followed by self-sufficiency economic and new theory in the area of Pasak Jolasid Dam community*. Bangkok: Office of the National Research Council of Thailand. [in Thai]

TRANSLATED THAI

REFERENCES

- Daabkaew, C., & Hemthanon, S. (1999). *Plant species in Thai literature*. Bangkok: Odean Store. [in Thai]
- Kraiyoowong, S., & Boonchai, K. (1998). Chapter 4: The development of voice on local knowledge in Thailand, pp.85–118. In C. Kampeerapaab, J. Kuanpoj, W. Lianjamroon, S. Kraiyoowong, K. Boonchai, & P. Samraanjit (Eds.). *Essence of community rights: Principles and movement on community rights in ecological resources and local knowledge*. Bangkok: Pimdee Ltd. [in Thai]